

Čistost v odnosu med človekom in naravo

Jurij Dobravec /različica 2011-12-16/

Čistost kot vrlina odnosa je nekaj posebnega. Pravzaprav je veliko močnejša in bolj razpoznavna sama na sebi, kot taka, brez odnosa. Zdi se nam, da lahko obstaja le v primeru, ko ne vzpostavlja odnosa. Rečemo na primer, da je neka stvar čista – a hkrati se zavedamo, da ko smo to izrekli, ko smo torej vzpostavili nekakšen odnos, že ni več tako čista, kot je bila prej. S svojo besedo, celo z mislijo smo ji že vzeli del čistosti. Čistost preprosto samo je. Kot je rekel Judovski Bog, ko so ga vprašali, kako mu je ime: „sem ki sem“. In samo to, ker to zadostuje. Biti čist pomeni najbolj biti to kar si. Biti bit sama.

Biti čist pomeni najbolj biti to kar si.

Čeprav se zavedamo, da *biti* kot take obstajajo, pa se hkrati zavedamo, da je kot take ne le ne moremo dojeti, ampak bi v primeru popolnega dojetanja in dojetja enostavno izginila. Postala bi „nič ki nisem“. Bila bi tako čista, da bi ne bila le nevidna, ampak je ne bi bilo več. Čisto čist namreč pomeni hkrati biti in ne-bit. Biti, ker je nujno, in ne-bit, ker ni potrebno. Popolne čistosti se celo bojimo, celo nočemo jo doumeti. Zdi se nam, da če bi jo res dosegli, ne bi bilo poti nazaj. Postala bi sterilnost, ki je ne maramo, ker predstavlja smrt. Čisto vesolje ne vsebuje nobenih elementov, je popoln vakum, nič. Kemijsko sterilna voda je mrtva voda. Samo nečista voda daje in omogoča življenje. Je torej smrt popolna čistost? Se je zato bojimo? In nasprotno: Se notranje čist človek zato ne boji smrti?

Čistost odnosa med človekom in naravo je v tem, da si to, kar si. Je to, da človek najde – ali ponovno najde – svoje mesto med drugimi bitji in okoljem. Je to, da kljub svojemu evolucijskemu razvoju, ki je šel v smer izrazitega samozavedanja, ali pa prav zaradi njega, umesti samega sebe, takšnega kot je, v obstoječo in spreminjajočo se ostalo naravo. Je to, da si človek prizna, da ni nič posebnega. Predvsem pa, da v svoji samospoznavni drugačnosti ni odpadnik od narave, da ni umazanec, ki svetu, Zemlji in Vesolju povzroča same težave, da je čisto preprosto – eden od. Če verjamemo v evolucijo po naravnem izboru, kakršno je prikazal Darwin, in ki se kaže kot solidna znanstvena razlaga razvoja živega sveta, moramo tudi verjeti, da je človek normalen del narave, da ni izskočil iz naravnega razvoja. Če bi bil namreč izrodek, in če hipoteza naravnega izbora velja, bi prišlo do velike kontradikcije in bi naravni procesi človeka prejkoslej izločili. Darwinizem potem nima nobenega pomena, saj ga zanikamo ravno z najbolj uspešno in očitno prevladujočo vrsto živih bitij.

Človek v svoji samospoznavni drugačnosti ni odpadnik od narave.

Biti to kar si v odnosu do vsega okrog sebe, je ideal čistosti. To pomeni, da te požrem in ostanem čist in da se pustim požreti in ostaneš čist. A čistost ni odpoved, ni mučenje, ni pasivnost, ni naivnost in ni

neumnost. Tudi borba za preživetje, ki je v vmesnem prostoru med dejanji prehranjevanja, ko žremo drug drugega, je čista, ker je od znotraj, ker je dana, ker je vgrajena, razvita po naravnem razvoju skozi evolucijo. Pravzaprav oba ostaneva čista. Še več. Svet ostane čist, midva pa kot da nisva več del sveta – eden požrt danes, drugi požrt jutri. To pomeni tudi, da napišem to, kar sem jaz, in da drugemu pustim napisati to, kar nisem jaz, kar je nekdo drug. Čistost njegove ali njene naloge je biti on ali ona, moja čistost je biti jaz.

Čistost je primerljiva z otrokom, ki se zaveda samega sebe, a vendar to ni zavedanje svoje moči, ki se razvije s pomočjo družbe v dobi odraščanja. Otrok je čist in je naraven. In to je privlačno, in to zbuja privlačnost. Čistost je namreč in očitno privlačna. Zato je zelo podvržena zlorabam. Gotovo zaradi svoje nedosegljivosti in hkrati želje po njej in gotovo zaradi dejstva, da predstavlja nekakšno mero vrlinam. Mera pa mora biti čista, neoporečna. Meter je meter, kilogram je kilogram. Najlažje je svet splošno zlorabiti tako, da mu spremeniš mero, v finančnem svetu na primer manipuliraš z menjalnim razmerjem denarne valut ali vrednostnega papirja. Znane so naslovnice revij, na katerih so obrazi popravljeni, računalniško očiščeni; hočejo biti čisti, ker so kot takšni bolj privlačni. Danes tako delajo skoraj vsi mediji, ki kaj dajo nase. Spreminjajo mero. Poglejmo si izložbe trgovin, v katere so oblikovalci po navodilih komunikatorjev z javnostjo postavili lutke idealno oblikovanih teles. Po teh lutkah se potem celo ravnaajo lepotice ali lepotci, ki se na modni reviji sprehodijo po pisti. Če ne gre drugače, pa z računalniško popravljenim telesom na fotografiji. Vse za čistost, neoporečnost. A vse, ali skoraj vse, zlagano. Naravo skušamo olepšati, izboljšati. Bolj kot bogata raznolikost na videz zanikrne in zapuščene mejice so nam vseč gladke zelene trate, čeprav je travnik bistveno cenejši in ima vse sposobnosti dolgoročnega preživetja.

Vzemimo za osnovo predpostavko, da so odnosi v naravi brez človeka čisti. To pomeni, da imajo vsa živa bitja oziroma populacije v svojem neživem okolju med seboj takšne odnose, ki zaradi čistosti ne vodijo v uničevanje. Že takoj na začetku bomo seveda oporekali, da to v absolutnem smislu ni mogoče, da je v vsakem odnosu eden na slabšem, drugi na boljšem, nekdo je požrt, drugi nahranjen, neka populacija se razvije, druga na ta račun izumre. Zato skušajmo predpostavko zožiti na naravo kot celoto. Torej: Odnosi med posameznimi deli v naravi so takšni, da narava kot celota ostaja v svojem lastnem dinamičnem ravnovesju – oziroma, takšnim dinamičnim odnosom recimo, da so to čisti odnosi.

Čistost je privlačna.
Zato je zelo podvržena
zlorabam.

Odnosi v naravi brez
človeka so čisti.

Iz ugotovitev in zavedanja stanja na Zemlji, predvsem tako imenovane okoljske krize, lahko izvedemo naslednje sosledne trditve:

1. človek oziroma njegov odnos do narave je nečist
2. samozavedanje, kakršno poznamo pri človeku, in ga bistveno loči od ostale narave, je torej nečisto
3. čisto je torej le tisto, ki ni zavedno.

Prav preprosto bi lahko zaključili, da je čistost mogoča samo v nezavesti in da z razumom in dojemanjem ne moremo vzpostaviti čistega odnosa. Torej smo s svojim razumom na Zemlji moteča prvina.

Takoj se nam pojavita vsaj dve težavi: trenutno prevladujoča in splošno sprejeta teorija evolucije, znotraj katere se pojav zavesti kaže kot očitno uspešna lastnost, naenkrat postane kontradiktorna in samoocenjevanje je nujno neobjektivno. Poglejmo поблиže.

Evolucijsko teorijo, po kateri obstanejo in napredujejo biološko uspešnejši, je kljub mnogim težavam, ki se v njej pojavljajo, svet sprejel kot dejstvo oziroma kot trenutno najbolj logično razlago nastajanja in razvoja vrst v biološkem smislu. Vsekakor lahko iz zakonov biološkega življenja zadosti trdno ugotovimo, da sta se tudi zavest in samozavedanje, kakršnega imamo ljudje, razvijali postopoma. V primeru sesalcev ali še ožje, primatov, je na primer podobnost anatomije očitno vzporedna podobnosti v stopnji zavesti. Širše gledano je opazno, da je diferenciacija živalskih vrst v drugih razvojnih deblih živih bitij prav tako vzporedna kar se tiče anatomije in nekakšne zavesti ali inteligence. To je zelo opazno na primer pri ptičih ali mehkužcih, tudi žuželkah – čeprav gre kot kaže za nekoliko drugačne tipe zavesti, a analogne oziroma s podobno funkcijo. Različnost je enako logična kot na anatomsko-fiziološkem nivoju.

Poglejmo поблиže še problem objektivnosti. Samorefleksivne sodbe so zahtevne že na *spoznavnem* nivoju, saj v osnovi izključujejo objektivnost. Sam sebe spoznati pač ni mogoče. V našem primeru pa z lastnim tipom zavesti presojamo zavest samo, oziroma njeno dinamiko ter vpliv te zavesti na odnose z drugimi pojavi živih bitij, vključno s potencialnimi drugačnimi tipi (samo)zavedanj. Še bolj zahtevne so presoje objektivnosti na *odzivnem* nivoju. Ali se pravilno odzovem v določenem odnosu? Je moja drža napram ostali naravi v redu, trajnostna; ali vodi k uravnoveženosti celotne narave? Ali lahko to naravo tako spoznam, da se ustrezno vključim vanjo, skupaj z „nečistočami“, ki so se razvile pri moji vrsti v toku evolucije? Skratka: Ali je moj odnos čist? To so objektivno neodgovorljiva vprašanja, ker se tičejo odnosa do stvari, do katerih še ne poznamo spoznavne možnosti in s katerimi torej še ne moremo vzpostaviti odnosa. Lahko ga pa imamo, seveda.

Nasprotje čistosti odnosa ni nečistost. Nasprotje je ego. Nasprotje sem jaz, ki hočem, ki imam moč, ki mi pripada, ki posedujem in moram posedovati. Nasprotje sem tisti jaz, ki to nisem jaz. Ego je vir zla.

Nasprotje čistosti je ego.

Izvajati silo nad človekom ali naravo pomeni ogroziti, onečastiti, zlorabiti ali vzeti bit in bistvo. A za vzpostavitev odnosa ni potrebno posedovati. Prav nasprotno. Čist odnos je mogoč le v enako-bitnosti, torej vsak stopa vanj s svojo lastno bitjo. Pogosto obravnavano biblijsko naročilo, naj človek poseduje in gospoduje vsemu na Zemlji je zgolj zloraba razlage. Potrditev, da je gospodovanje zgolj in samo služenje, je prinesla ista Biblija v Novi zavezi. To služenje pa je v umiku, zavestni nezavesti, v čisti želji po ne-želji. V popolni predanosti v svojo vlogo, v polnosti pomena sem-ki-sem.

Čistost kot moralno vrednosto pogosto povezujemo s spolnostjo. Vsekakor je telesna čistost, kot se temu reče pri človeku, na poseben način privlačna, nam ugaja in nas osupne. A prav spolnost predstavlja pri človeku najbolj očitno vez z živalskim svetom, z naravo in njenimi procesi. Prav spolnost in z njo povezana obnašanja služijo bistvu ohranjanja življenja. Vsa bitja namreč imajo nekakšno obliko spolnosti, če karikiramo, vsaj na ravni občasne izmenjave genetskega materiala. Verjetno je prav zaradi te čistosti namena in univerzalnosti tako zelo podvržena zlorabam, izkrivljenim razlagam, pravzaprav človekovi notranji razcepljenosti med iskreno čistostjo, ki je zavedna nezavednost in podivjano nečistostjo, ki je posedovanje in egoizem. Ego je zlo.

Pa vendar bi povezovanje čistosti zgolj s telesno spolnostjo bilo napačno. Čistost je bistveno več. Kdo si upa trditi, da so s fizičnim posilstvom med vojno v Bosni zlorabljeni dekleta nečista? Morda le nekateri posamezniki, verjetno v povezavi z lastnimi nečistimi spoznanji. Trpljenje teh žrtev ni izraz nečistosti. Kdo si hkrati ob čudovitem vrtincu živih bitij upa postaviti trditev, da je spolnost nekaj napačnega, v naravi zgrešenega in nečistega?

Čistost spolnosti je podvržena še eni vrsti zlorabe, ki bi ji lahko rekli lažna čistost. Želja po čistosti preraste v laž samemu sebi, da je nekaj čisto, kar ni čisto. Na tej osnovi so religije oblikovale različne obrede očiščevanja. Če so zunanji izrazi teh obredov v podporo notranjemu očiščenju, je to lahko zelo dobra pomoč človeku, ki išče pot nazaj k samemu sebi, k svoji biti in bistvu. Žal se proces pogosto ustavi pri zunanosti in navideznosti. Še pogosteje pa pri želji po občutku čistosti. Na koncu (po očiščevanju) v najboljšem primeru ostanemo pri lastnem občutku čistosti in ne pri čistosti sami. V slabših ostanemo pri družbeno sprejemljivi čistosti, osanemo pri potrdilu, da smo čisti. To pa je

Nas očiščevanje očisti?

pogosto že zelo daleč od čistosti, ki ne potrebuje nobene potrditve izven sebe.

Ker je čistost izrazito pot in izrazito ni cilj, v bistvu ni odpoved in ni samoizničenje. Je le želja po ne-želji in zavest in težnja po ne-zavesti oziroma ne-zavedanju. Želja je sicer človekova naravna danost, a jo ego preoblikuje v poželenje in še naprej v zahtevo. Tako se rodijo nasilja, izkazovanja moči, v družbenih procesih tudi vojne. Zavedanje in zavedanje zavedanja sta lastnosti, ki ju lahko dojamemo le pri človeku. Ne-želja ni apatija in ne-zavedanje ni brezbržnost, zato ne delata sile in ne posedujeta. Čistost se izmika sili in posedovanju že po svoji naravi. Čist človek vidi resničnost zla in hkrati zla ne vidi tam, kjer ga ni.

Čistosti kot take ni, ker, takoj ko je, je ni več, sicer ne bi bila čistost. Čistost ostaja samo v hrepenenju. Čistost je nekakšna svetloba, razsvetljenost, budnost, kot bi rekli verniki daljnega Vzhoda. Verjetno ima vsak človek izkušnjo, da se mu obraz za trenutek razsvetli, ko se napetost mišic nekako razpredi tako, da imaš sam drugačen občutek in da te hkrati drugi vidijo drugačnega. A to ni čistost, to je zrenje neke ne-čisto-doumljive čistosti, ki ji ne moremo določiti, ali prihaja od znotraj ali od zunaj. Ali iz obeh strani hkrati? Ali pa sploh ne prihaja, ker miruje, ker natančno in samo. Odraz zrenja, ki zbudi hrepenenje. Nekateri so še bolj stalno to kar so, in njihova svetlost traja dalj časa. Obraz duhovno čistega človeka je drugačen, je pomirjujoč, nekako svetel. A tega ne doseže z namenom, prav nasprotno: namen uniči bistvo. Namen vedno zgreši čistost, ker čistost ni cilj in ga vedno zgrešiš, če ga ciljaš. Svetlost obraza in odnosa je posledica hrepenenja, posledica zrenja čistosti, usmerjenosti v čistost. Čistost je vrlina, pri kateri morda najlažje dojemamo, da vrline nikoli niso cilj, ampak vedno pot: ko jih dosežemo, izginejo, niso več potrebne. V času življenja, kakršnega poznamo, se to nikoli ne zgodi.

Čista čistost obstaja samo v hrepenenju.

A čistost dejansko je. Vendar na drugi kakovostni ravni. Čistost pravzaprav ni odnos. Je stanje odnosa. To je bistvena kakovostna razlika. Lahko bi rekli, da je stopnja čistosti merilo, s katero merimo ostale odnose in vrline. Ljubezen je lahko čista ali malo manj čista. Ali nečista, seveda. Popolnoma čista, ali kot tudi rečemo, čisto čista, najbrž nikoli. Pravičnost, gospodarnost, ponižnost, vztrajnost, hvaležnost, pogum, spoštljivost in še vse ostalo: mera velikosti teh vrlin samih na sebi ali intenziteta v njihovi dinamiki odnosa, je čistost. Čistost je bolj v vprašanju kot v trditvi. Je bolj v iskreni nevednosti kot popolnem samozavedanju.

Problem čistosti, ki je vendarle reč, ki obstaja, a za katero smo rekli, da hkrati je in je hkrati ni, je v tem, da tako dobro deluje, da je ne

opazimo. Pri drugih bitjih je verjetno ne opazimo le zato, ker živimo v različnih sistemih zavesti, ampak tudi zato, ker morda tako dobro deluje. Tudi nekateri posamezniki ali celo ljudstva kot celote (v biološkem smislu so to populacije) delujejo v odnosu do narave tako, da bi temu lahko rekli čisto. „A res“ poreče kdo „da torej prav delam?“ - ja, to je znak iskrene čistosti odnosa, to je tisto ne-zavedanje v vprašalnici, ki je na nasprotni strani tako imenovane ozaveščenosti, h kateri skušajo na primer varstveniki narave dvigniti človekovo zavest. To je na tisti strani, ko ozaveščenost ni več potrebna, ker je po naravi in po evolucijskem razvoju zavesti najbolj čista možna oblika ne-zavesti.

Čist odnos se torej očitno gradi na nek drug način, recimo temu kolateralni, obzavestni: zavedati se je treba nečesa drugega, kot bomo v bistvu dosegli. Relacija je približno podobna relaciji med vprašalnim in trdilnim stavkom: Vprašanje sicer ostaja vprašanje, vendar je v njem zadosti vsebine, ki nakazuje smer odgovora. Odgovor smo z vprašanjem že usmerili. Podobno je s čistostjo odnosa do narave: če se o naravi veliko sprašujemo, smo že premaknili svojo zavest (ki je sicer čisto navaden del narave) v smer, v katero mora iti, da bo čista in s svojo čistostjo ostala ustrezno umeščena v naravo tako, da bo narava in mi z njo ostala v dinamičnem ravnovesju.

Spraševanje je prvi korak k odgovoru.